

II. CIVILINĖ TEISĖ

PROFESINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS DRAUDIMO SAMPRATOS BEI TIESIOGINĖS PASKIRTIES ĮGYVENDINIMO PROBLEMA

Saulius Bulka

AB „Lietuvos draudimas“, J. Basanavičiaus g. 12, 2600 Vilnius
Telefonas 68 63 46
Elektroninis paštas bulka@ldr.lt

Pateikta 2000 m. rugsėjo 15 d.

Parengta spausdinti 2000 m. gruodžio 29 d.

*Recenzavo AB „Lietuvos draudimas“ Administravimo departamento Draudimo išmokų skyriaus juriskonsultas
A. Burinskas ir Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros doc. dr. D.
Ambrasienė*

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje norima atkreipti dėmesį į Lietuvoje naują perspektyvią draudimo rūšį – profesinės civilinės atsakomybės draudimą. Taikant šį draudimą, susiduriama su šios draudimo rūšies neapibrėžtumo (sampratos nebuvimo) problema. Nesant įteisintos vienodos profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos, nėra ir pagrindinių šios draudimo rūšies vertinimo kriterijų. Straipsnyje bandoma išsiaiškinti pagrindines šio draudimo sąlygas, išskirti tik šiai draudimo rūšiai būdingus požymius bei suformuluoti apibrėžimą. Iškeliama ir antroji profesinės civilinės atsakomybės draudimo problema – tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema. Nesant įteisintai draudimo rūšies sampratai bei kitiems teisės aktams, nustatantiems profesinės civilinės atsakomybės draudimo veiklos pagrindines nuostatas bei sąlygas, neįmanomas ir šios draudimo rūšies tiesioginės paskirties įgyvendinimo užtikrinimas. Straipsnyje bandoma atskleisti šios problemos priežastis bei nurodyti sprendimo būdus.

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas kaip nauja draudimo rūšis

Civilinės atsakomybės draudimo plėtojimo Lietuvos Respublikoje teisinį pagrindą nustato Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau tekste – CK) [2], o pagrindinius draudimo veiklos principus, taikomus visoms draudimo rūšims, tarp jų ir civilinės atsakomybės draudimui, – Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas [3] (toliau tekste – Draudimo įstatymas), kurio 4 straipsnyje nurodyta, kad draudimas gali būti privalomasis ir savanoriškasis.

Civilinė atsakomybė paprastai draudžiama privalomuoju draudimu tų žmogaus veiklos sričių, kuriose dėl veiklos specifikos gali būti padaryta didelė žala juridiniams bei fiziniams asmenims. Civilinės atsakomybės draudimo sutartis apsaugo draudėją nuo finansinių nuostolių, kurie gali atsirasti nukentėjusiesiems pareiškus pretenzijas dėl žalos atlyginimo. Kita vertus, civilinės atsakomybės draudimas apsaugo trečiųjų asmenų turtą, nes žalos kaltininkas gali stokoti lėšų žalai atlyginti.

Civilinės atsakomybės draudimas pradėtas taikyti XIX a. pabaigoje. Viena iš pirmųjų šios draudimo rūšies sričių buvo darbdavių civilinė atsakomybė. Prieš pat 1900–uosius metus atsirado transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimas. Plečiantis gamybai, verslui, viešajam bei privačiam transportui, daugėja ir kitų civilinės atsakomybės draudimo rūšių [4, p. 353].

Lietuvoje civilinės atsakomybės draudimas pradėtas taikyti nuo 1932 m., panaikinus Lietuvos išimtinių teisių įstatymą. Šis įstatymas draudimo kompanijoms leido taikyti tik vieną draudimo rūšį. Pirmoji kompanija, kuri pradėjo drausti civilinę atsakomybę greta krovinių, transporto, stiklų nuo išdaužymo, turto nuo vagysčių, nuo nelaimingų atsitikimų, buvo akcinė draudimo bendrovė „Lietuvos Lloydas“ [5, p. 51]. Tačiau ši draudimo rūšis sunkiai skynėsi kelią į draudimo rinką. 1936–1939 m. ši draudimo rūšis sudarė tik 0,8 proc. bendros premijų sumos pagal visas draudimo rūšis [5, p. 72].

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas, kaip draudimo rūšis, kilo iš civilinės atsakomybės draudimo. Kadangi atitinkamų sričių profesijos yra susijusios su didesne žalos atsiradimo rizika, todėl ši draudimo rūšis neišvengiamai vėliau ar anksčiau turėjo atsirasti.

1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos Atkuriamasis Seimas priėmė Lietuvos Respublikos notariato įstatymą [6]. Įstatymas įsigaliojo 1992 m. gruodžio 1 d. Jo 6 straipsnis įpareigojo notarų ne vėliau kaip per 3 mėnesius apdrausti civilinę atsakomybę. Taip Lietuvoje atsirado nauja draudimo rūšis. Pirmosios šios draudimo rūšies taisyklės buvo Lietuvos Respublikos valstybinės draudimo įstaigos 1993 m. vasario 18 d. Notarų atsakomybės už žalą, padarytą atliekant notarinius veiksmus, draudimo taisyklės Nr. 35 ir UAB „Kauno draudimo kompanija“ 1993 m. vasario 18 d. Notarų civilinės atsakomybės, atliekant notarinius veiksmus, draudimo taisyklės Nr. 3.

Europos Sąjungos direktyva Nr. 73/239/EWG bei Draudimo įstatymas (5 str.) išskiria keturias civilinės atsakomybės draudimo grupes: sausumos transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimą, skraidymo aparatų civilinės atsakomybės draudimą, laivų (jūrų, ežerų, upių ir kanalų) civilinės atsakomybės draudimą bei bendrosios civilinės atsakomybės draudimą [7, p. 374].

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas, kaip draudimo rūšis, priskirtinas prie bendrosios civilinės atsakomybės draudimo grupės, kadangi ši grupė apima tokias draudimo rūšis, kurios susijusios su draudėjo civiline atsakomybe, išskyrus kitas civilinės atsakomybės draudimo grupes, ir kuriose draudimo įmonė įsipareigoja iš dalies ar visiškai kompensuoti draudėjo padarytą žalą tretiesiems asmenims ar jų turtui. Šios grupės draudimo rūšių draudimo objektas negali būti susijęs su jokios rūšies kreditu ir paskola ar jų grąžinimu [8]. Toks įteisintas draudimo grupių aprašymas palengvina draudimo rūšies atribojimą nuo kitų draudimo rūšių, tačiau iki galo to nepadarė, kadangi šiuo norminiu aktu siekiama atriboti draudimo grupes, o ne draudimo rūšis.

Draudimo rūšies sampratos problema

Lietuvoje, pradėjus taikyti profesinės civilinės atsakomybės draudimą, iškilo pačios draudimo rūšies sampratos problema. Šiuo metu kiekviena draudimo įmonė savaip nustato draudimo sutarties sąlygas ir savaip interpretuoja šią draudimo rūšį. Būtų sunku nustatyti, kuri draudimo įmonė (ar įmonės) yra arčiausiai tiesos. Nei Draudimo įstatymas, nei kiti teisės aktai nepateikia civilinės atsakomybės draudimo sampratos, jau nekalbant apie profesinės civilinės atsakomybės draudimą. Šios sampratos nėra ir lietuviškoje teisinėje literatūroje. Vien tik šios specifinės draudimo rūšies pavadinimas neatskleidžia šios draudimo rūšies esmės, jos sąlygų bei ypatybių.

Įvairiuose šaltiniuose yra tik užsimenama apie šią draudimo rūšį, nagrinėjami atskiri aspektai, pateikiami trumpi apibrėžimai. Pateikiame keletą pavyzdžių.

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas (*Berufshaltspflichtversicherung*) – tai civilinės atsakomybės draudimo forma, kuri reikalinga asmenų, užsiimančių savarankiška profesine veikla, profesinei rizikai padengti (kompensuoti). Ši ypatinga forma užtikrina profesinių grupių draudiminę turtinės žalos apsaugą [9, p. 124; 10, p. 124].

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas (*Professional liability insurance*) – tai speciali draudimo forma, kuria nustatytoms profesinėms grupėms užtikrinama draudiminė apsauga dėl padaryto profesinio pažeidimo (nesilaikymo) tretiesiems asmenims, kai nustatytu teisiniu pagrindu pareiškiami pretenzija [11, p. 273].

Draudimo rūšies sampratos nebuvimas skatina įvairių nuomonių, taip pat ir nepagrįstų, formavimąsi, kurios neretai iškraipo pačios draudimo rūšies esmę bei paskirtį, sudaro pagrindą kilti beprasmiams ginčams. Taigi sampratos būtinumas yra neabejotinas.

Prieš įvedant profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratą, būtina išsiaiškinti bendrąsias civilinės atsakomybės draudimo sąlygas, tiksliai nustatyti šios draudimo rūšies objektą, išskirti tik šiai draudimo rūšiai būdingus požymius bei atriboti šią draudimo rūšį nuo kitų draudimo rūšių.

Bendrosios draudimo sąlygos

Draudimo paskirtis – apsaugoti fizinių ir juridinių asmenų interesus nuo galimų neigiamų įvykių bei jų padarinių: nelaimingų atsitikimų, gamtos reiškinių, sveikatos pablogėjimo, turto sugadinimo ar sunaikinimo. Šią paskirtį įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucija (46 str.) – „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Valstybė gina vartotojo interesus“ [1] bei Draudimo įstatymas, kuris pateikia tik draudimo veiklos sąvoką (2 str.) – „finansinė ūkinė veikla, kuria siekiama apsaugoti fizinių ir juridinių asmenų interesus, įvykus šio įstatymo ar draudimo sutartyje nustatytiems įvykiams (draudiminiams įvykiams)“.

Draudimo įstatymas reguliuoja draudimo veiklos metu atsirandančius santykius tarp draudimo įmonių ir fizinių bei juridinių asmenų. Atitinkamai ir tam tikros profesijos atstovams, sudarydamas draudimo sutartį, tampa draudėju ir įsitraukia į naujus teisinius santykius. Įstatymas nustato draudimo sutarties šalių bendrąsias teises ir pareigas bei numato atitinkamų padarinių kilimą neįvykdžius vienai iš šalių prisiimtų pareigų.

Pagrindinė draudimo sąlyga – atsitiktinumas. Įvykis neturi būti paveiktas draudėjo valios ar norų, t.y. tyčinė draudėjo veika, siekiant įvykio atsiradimo, visada bus vertintina kaip nedraudiminis įvykis.

Tačiau draudžiant specifinę veiklos sritį nepakanka šalims nustatyti vien tik bendrąsias sąlygas, todėl CK 462 straipsnis bei Draudimo įstatymo 6 straipsnis numato, kad draudimo sutartis sudaroma draudimo rūšies taisyklių pagrindu. Kiekvienai draudimo rūšiai draudimo įmonės nustato draudimo taisykles. Ar jos atitinka Draudimo įstatymą bei kitus Lietuvos Respublikos įstatymus, tikrina Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba prie Finansų ministerijos. Taisyklės detalios nustato sutarties sąlygas, kurioms esant, atsiranda ar išnyksta teisė į draudimo išmoką.

Kyla klausimas – kokiais atvejais ir koku mastu nukentėjusysis gali tikėtis nuostolių atlyginimo iš draudiko. Tam būtina išsiaiškinti draudimo sutartimi prisiimtą draudiko atsakomybę. Draudiko nuostolių atlyginimo suma didesnė kaip draudimo sutartyje nustatyta suma, todėl dažnai nepagrįstai tapatinamos sąvokos: draudimo išmoka ir nuostoliai. Nuostolis gali būti didesnis nei draudimo išmoka, tačiau draudimo išmoka niekada negali būti didesnė nei patirti nuostoliai. Nuostoliai gali būti neatlyginami atitinkama dalimi (suma), jei ta dalis numatyta franšizėje (franšizė – tai draudiminio įvykio metu patirta nuostolio sumos dalis, kurią atlygina pats draudėjas). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad taisyklėse pateikiamos atskirų vartojamų žodžių reikšmės, t.y. kaip reikėtų suprasti vieną ar kitą sutarties žodį, kad nekiltų ginčo dėl jų aiškinimo. Sutartyje vartojamas žodis kitose gyvenimo bei veiklos srityse nebūtinai gali turėti tokią pačią reikšmę. Kartais pateikiamos atskirų žodžių reikšmės net prieštarauja atitinkamose teisės normose pateiktai to žodžio esmei. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tokios taisyklių žodžių „reikšmės“ neturėtų būti taikomos, nes prieštarauja nustatytoms normoms. Tačiau tai yra sutartis ir jei ji nepažeidžia teisėtų interesų ar atitinkamos teisės normose nėra įsakmiai nurodyti negaliojimo pagrindai, tai nėra ir pagrindo pripažinti tą žodžio „reikšmę“ neteisėta. Jei draudėjas, susipažinęs su sutarties sąlygomis, nepateikia reikalavimo atitinkamai pakeisti sutartį, laikytina, jog jis su tomis sąlygomis sutinka. Toks žodžio

reikšmės neatitikimas kartais gali reikšti ne tik draudiko atsakomybės ribų tikslinimą, bet ir tam tikrų sutarties sąlygų netobulumą. Pažymėtina, kad draudėjui ir draudimo įmonei sutarus, draudimo sutartyje gali būti nustatytos ir kitokios sąlygos, nei yra nustatyta draudimo taisyklėse.

Taisyklėse pateikiama draudiminio įvykio samprata, kurioje atsispindi esminiai draudiminio įvykio požymiai. Pavyzdžiui, AB „Lietuvos draudimas“ 1999 m. lapkričio 9 d. Bendrosios profesinės civilinės atsakomybės draudimo taisyklėse Nr. 044 draudiminiu įvykiu laikomas draudėjo profesinės veiklos pažeidimas dėl klaidos, neatsargumo, aplaidumo [12]. Esant draudėjo tyčiai, tai nebūtų draudiminis įvykis.

Yra tokia draudimo teisinių santykių kategorija – nedraudiminiai įvykiai, kurių bendrieji principai nurodyti draudimo įstatyme ir atskirai numatyti draudimo rūšies taisyklėse. Nedraudiminiais įvykiais laikomi tokie įvykiai, kurie formaliai atitinka draudiminio įvykio požymius, tačiau jais nelaikomi dėl įvairių priežasčių (pvz., dėl nepateisinamai pavėluoto pranešimo apie įvykį; dėl draudimo įmonės negalėjimo priimti atitinkamos rizikos ir pan.).

Draudiko atsakomybė taip pat ribojama ir draudėjo sutartinių pareigų nevykdymu. Atskirais atvejais draudimo išmoka gali būti neišmokama. Pavyzdžiui, draudėjas nustatytu laiku nesumokėjo draudimo įmokos ir per tą laikotarpį atsitiko draudiminis įvykis. Neabejotina, kad tokie atvejai reglamentuoti nepakankamai. Draudiminė apsauga turėtų galioti ir nesumokėjus eilinės įmokos dalies, o atsitikus draudiminiam įvykiui minėta įmokos dalis galėtų būti išskaičiuojama iš draudimo išmokos.

Taigi civilinės atsakomybės atsiradimas dar nėra absoliutus pagrindas draudimo įmonei išmokėti draudėjui draudimo išmoką pagal apdraustą sumą.

Civilinės atsakomybės draudimo objektas

Draudėjui svarbu apsaugoti nuo nuostolių, galinčių atsirasti atlyginant padarytą žalą. Jei nebūtų tokio draudėjo noro, neegzistuočių ir atitinkama draudimo rūšis. Civilinės atsakomybės draudimo, kaip civilinio teisinio santykio, objektas yra ta vertybė, dėl kurios atsiranda ir egzistuoja subjektinės teisės ir pareigos [13, p. 289]. Taigi dėl minėto draudėjo intereso (galima teigti, kad draudėjui šis interesas ir yra vertybė) ir atsiranda civilinės atsakomybės draudimas, kaip civilinis teisinis santykis.

CK 464 straipsnyje ir Draudimo įstatymo 3 straipsnyje numatyta, kad vienas iš draudimo objektų gali būti turiniai interesai, susiję su draudėjo padaryta žala fizinio asmens turtui ar tam fiziniam asmeniui, taip pat žala, padaryta juridiniam asmeniui.

Civilinė atsakomybė

Civilinė atsakomybė suprantama kaip civilinės teisės instituto – prievolės teisės – sudėtinė dalis. Civilinė atsakomybė atsiranda dėl prievolės, kuri yra nustatyta įstatymu arba sutartimi, vykdymo arba netinkamo vykdymo [14, p. 364]. Civilinė atsakomybė yra prievolė (pareiga), kurios viena šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Prievolės sąvoka pateikiama CK 165 straipsnyje: „Pagal prievolę vienas asmuo (skolininkas) privalo atlikti kito asmens (kreditoriaus) naudai tam tikrus veiksmus, kaip antai: perduoti turtą, atlikti darbą, sumokėti pinigus ir pan., arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad jis įvykdytų savo pareigą“.

Civilinė atsakomybė kaip prievolė atsiranda šios sutarties ar kitokiais pagrindais, nurodytais CK 4 straipsnyje (CK 166 str.), t.y. kai atsiranda nuostoliai, padaryti dėl sutartinės prievolės nevykdymo ar kitokio teisės pažeidimo. Civilinės atsakomybės samprata leidžia išskirti sutartinę (sutarties sąlygų pažeidimas) ir deliktinę (žalos (delikto) padarymas) civilinę atsakomybę. Keletas pavyzdžių: advokatas, sudaręs sutartį su klientu, nerūpestingai atstovavo kliento interesams teisme, ir dėl to klientas patyrė nuostolių; notaras, nepatikrinęs visų dokumentų, patvirtino užstatyto buto pirkimo–pardavimo sutartį, dėl ko užstato gavėjas pa-

tyrė nuostolių. Pirmuoju atveju tai sutartinė civilinė atsakomybė, antruoju – deliktinė civilinė atsakomybė, kadangi jokie sutartiniai santykiai nesiejo notaro ir užstato gavėjo.

Civilinė atsakomybė atsiranda tik esant būtinų juridinių faktų visumai – neteisėtai veikai, žalai, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos, kaltei. Tačiau įstatymas atskirais atvejais civilinės atsakomybės atsiradimą gali nustatyti ir be kaltės buvimo (CK 493 str.).

Civilinė atsakomybė kaip teisinė atsakomybė gali kilti, jei pažeidžiamos teisės normos. Veika suprantama kaip neteisėta, kai asmens veikimas ar neveikimas neatitinka teisės normomis nustatyto elgesio standarto, t.y. kai asmuo teisės normomis įpareigojamas atlikti tam tikrus veiksmus arba nuo jų susilaikyti, tačiau jis šios pareigos neįvykdo arba įvykdo netinkamai. Pareigos neįvykdymas arba netinkamas jos įvykdymas sukuria naujus teisinius santykius (prievoles), t.y. atsiranda civilinė atsakomybė kaip subjekto veikos vertinimas ir nei-giama tam tikro lygmens reakcija, dažniausiai turtinio pobūdžio.

Apie žalą, kaip civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygą, galima kalbėti tik tuo atveju, jei žala padaryta teisės ginamiems ir saugomiems objektams ir interesams. Žalos atlyginimas natūra nekelia didelių problemų (daiktas pakeičiamas kitu tos pačios rūšies ir kokybės daiktu). Tačiau kaip atlyginti žalą tokiai vertybei, kuri negali būti pakeista kita (pvz., svei-kata)? Tam turi būti taikomas santykinis atitikmuo (ekvivalentas). Žalos sąvoka nėra siejama su objekto, kuriam padaryta žala, ekonomine verte, nes žala gali būti padaryta asmens asmenybei ir turtui (CK 483 str.). Todėl tik pats žalos atlyginimas visada yra turtinio, piniginio pobūdžio (CK 231, 496 str.), t.y. gaunamas konkretus daiktas arba turtinės išraiškos ekviva-lentas vietoj tos vertybės ar objekto, kuris sunaikintas, sužalotas ar kitaip prarastas. Žalą prieš atlyginant reikia konkretizuoti, t.y. nustatyti – įvertinti pinigais. Žala, įvertinta pinigais, vadinama nuostoliais. Iš to galima daryti išvadą, kad civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė.

Civilinė atsakomybė atsiranda tik esant tam tikram ryšiui tarp asmens neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos. Jei nėra priežasties, kuri neatsiejamai susijusi su tam tikra atsiradusia žala ir neteisėtais veiksmais, tai nėra ir pagrindo atsirasti civilinei atsakomybei kaip turtinei prievolei. Norint konstatuoti priežastinį ryšį, būtina nustatyti, kad: asmuo turėjo teisinę pareigą; asmuo šią pareigą pažeidė; dėl šio pažeidimo padarė žalą; nėra kitų pašalinių įvykių, galėjusių nutraukti priežastinio ryšio grandinę.

Teisės normomis asmeniui nustatoma atitinkama pareiga, todėl galima iš jo reikalauti ir tam tikro elgesio. Civilinėje teisėje kaltė preziumuojama. Jei žmogus negali suprasti savo veiksmų esmės ar jų valdyti (išskyrus, kai tokia būseną susidaro dėl jo paties kaltės (CK 492 str.)), negalima kalbėti ir apie kaltę, kaip vieną iš civilinės atsakomybės elementų (CK 231 str.), tačiau kaltė, kaip buvo minėta, ne visada yra būtinoji civilinės atsakomybės sąlyga. Pa-vyzdžiui, vairuotojas atsakys už žalą, padarytą eismo nelaimės metu, jei neįrodys, kad žala kilo dėl nukentėjusiojo tyčinių veiksmų. Kaltės formai civilinėje teisėje neteikiama tokia ypač didelė reikšmė, kaip kad yra, pavyzdžiui, baudžiamojoje teisėje, tačiau tam tikrais atvejais būtina nustatyti kaltės formą ir kaltės laipsnį, kadangi nuo šių faktų gali priklausyti, ar atsiras civilinė atsakomybė (pvz., CK 497 str.).

Civilinės atsakomybės nekils, jei bus aplinkybių, kurios šalina civilinę atsakomybę.

Atriboti profesinės civilinės atsakomybės draudimą nuo kitų civilinės atsakomybės draudimo rūšių galima pagal draudimo rūšies objektą: specifinę atsakomybę – profesinę civilinę atsakomybę.

Profesinė civilinė atsakomybė

Profesinei civilinei atsakomybei, be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų, būdingos papildomos sąlygos, kurių visuma leidžia kalbėti apie profesinę civilinę atsakomybę kaip apie egzistuojančią prievolę.

Šios draudimo rūšies draudiminė apsauga galioja tik draudėjui vykdant profesinę veiklą, t.y. kai atitinkamų teisės normų pagrindu draudėjui kyla profesinė pareiga atlikti tam tikrą veiksmą. Minėtoji sąlyga būdinga tik profesinei civilinei atsakomybei, taip pat ir šiai draudimo rūšiai.

Kaip turėtų būti suprantama profesinė veikla, kategoriškos nuorodos nėra. Profesija suprantama kaip specialaus pasirengimo reikalaujanti veikla, verslas [15, p. 623]; kaip darbinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis [16, p. 400]; kaip gana bendro pobūdžio žmogaus veiklos sritis, reikalinga tam tikrų žinių, mokėjimo ir įgūdžių [17]. Kiti šaltiniai iš esmės taip pat apibūdina profesiją.

Profesinė veikla yra specifinė veikla, kuri reikalauja išsamių atitinkamos srities žinių bei įgūdžių. Todėl asmenims, užsiimantiems profesine veikla, būtinas specialus pasirengimas (kvalifikacija). Taigi draudėju gali būti tik turintis atitinkamą kvalifikaciją asmuo, t.y. specialus subjektas. Šis specialus subjektas yra vienas iš skiriamųjų šios draudimo rūšies požymių, kadangi kitos civilinės atsakomybės draudimo rūšys tokios sąlygos neišskiria. Profesinė veikla siejama ir su teisės (leidimo, licencijos) vykdyti profesinę veiklą turėjimu.

Konstatuojant profesinės veiklos faktą, būtina išsiaiškinti:

- 1) ar draudėjas turėjo tam atitinkamą kvalifikaciją;
- 2) ar draudėjas turėjo teisinę pareigą vykdyti profesinę veiklą;
- 3) ar draudėjas vykdė būtent profesinę veiklą, o ne kitokio pobūdžio veiksmus.

Specialistui profesinė civilinė atsakomybė gali kilti tik tada, jei tokia pareiga jam apskritai egzistuoja, o jai esant, būtina nustatyti, kokia tai konkreti pareiga ir ar ji pažeista. Pavyzdžiui, architektas, neprisistatęs kaip specialistas, laisvalaikio metu ir neįsigilinęs į pastato konstrukciją, pareiškė savo nuomonę dėl pastato išplanavimo pakeitimo. Šį išplanavimą pakeitus, pastato sienos įtrūko. Tarp architekto ir nukentėjusiojo nebuvo jokių teisinių santykių. Šiuo atveju architektui profesinė civilinė atsakomybė nekils, kadangi jis nevykdė savo profesinių pareigų ir nedavė kategoriškos išvados kaip specialistas, o tik išreiškė savo nuomonę. Nukentėjusiajam nebuvo pagrindo akiai tikėti išreikšta eilinio žmogaus nuomone.

Profesinių veiksmų atlikimas (pvz., gydytojo teikimas nukentėjusiajam medicinos pagalbos) ar profesinių paslaugų siūlymas (pvz., advokato juridinės konsultacijos) sukuria pagrindą tikėti šių paslaugų atlikimo kokybe. Šių veiksmų ar paslaugų kokybiškumas prežiuruojamas, nes tai atlieka ne paprastas asmuo, o profesionalas. Asmuo, vykdydamas profesinę veiklą, įsipareigoja veikti pagal jo kvalifikacijai keliamų reikalavimų standartus. Dažnai atskirų rūšių profesinė veikla yra susijusi su didesne rizika, galinčia turėti labai didelės įtakos asmenų turtinei padėčiai, sveikatai ar net gyvybei. Todėl specialistai, be bendro pobūdžio atsargumo pareigos, turi specifines profesines pareigas, t.y. taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai [18]. Tokios nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija, kuri civilinėje byloje dėl notaro civilinės atsakomybės 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartyje konstatavo, kad dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai [19]. Darytina išvada, kad šios atsakomybės ypatybė yra ir ta, kad jai atsirasti užtenka net ir pačios lengviausios kaltės formos – nepakankamo atidumo, klaidos ir pan. Profesinės pareigos neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas, sukėlęs žalingas pasekmes, ir yra pagrindas atsirasti profesinei civilinei atsakomybei.

Tik nustačius visų šių sąlygų visumą, galime kalbėti apie profesinę civilinę atsakomybę.

Definicija

Apžvelgus esmines šios draudimo rūšies sąlygas, formuluotina ir pati definicija.

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas – tai speciali civilinės atsakomybės draudimo grupės rūšis, kai draudikas įsipareigoja Draudimo įstatymo bei draudimo rūšies taisyklių nustatytomis sąlygomis ir tvarka apsaugoti draudėjo turtinius interesus, susijusius su draudėjo padarytu netyčiniu profesinės veiklos pažeidimu – prievolės neįvykdymu ar netinkamu jos įvykdymu, kuris gali pasireikšti pačia įvairiausia kaltės forma (nepakankamu atidumu, klaida ir pan.) ir dėl kurio buvo padaryta žala nukentėjusiajam ar jo turtui.

Profesinės civilinės atsakomybės draudimo tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema

Daugelis šiuo metu galiojančių įstatymų, įtvirtinančių privalomąjį profesinės civilinės atsakomybės draudimą, numato tik šio draudimo būtinumą, tačiau nedetalizuoja jo vykdymo, nenustato nei draudimo įmokų, nei išmokų apskaičiavimo tvarkos, nenumato atsakomybės už pareigos draustis nesilaikymą ir kita. Pavyzdžiui, Notariato įstatymo 6 straipsnis [5], Advokatūros įstatymo 18 ir 20 straipsniai [20], Audito įstatymo 14 straipsnis [21] numato tik pareigą (prieš pradėdant vykdyti profesinę veiklą) apdrausti savo civilinę atsakomybę, kurios mažiausia draudimo suma yra 50 000 litų, o Sveikatos sistemos įstatymas (89 str.) [22] net nenurodo mažiausios draustinės sumos. Dėl nepakankamo reglamentavimo sunku vykdyti įstatymų reikalavimus, o privalomojo draudimo sutartys dėl šios priežasties dažniausiai sudaromos pagal draudimo įmonės savanoriškojo draudimo taisykles, reglamentuojančias tos rūšies draudimą.

Neapibrėžtos privalomojo draudimo veiklos sąlygos ir tvarka sudaro galimybes drausti profesinę veiklą pagal tokias draudimo įmonės taisykles, kurios nustato mažas draudimo sumas arba mažina draudiminių įvykių sąrašą. Apsidraudus pagal tokias taisykles, žalos atveju gali paaiškėti, kad pagal draudimo sutartį draudimo įmonės prisiimta atsakomybė labai maža, todėl profesinės civilinės atsakomybės draudimas neatliks savo paskirties – neapsaugos draudėjo interesų.

Įteisintos draudimo rūšies sampratos nebuvimas sudaro pagrindą kiekvienai draudimo šaliai (draudikui ir draudėjui) savaip interpretuoti profesinės civilinės atsakomybės draudimą, nes nėra pagrindinių vertinimo kriterijų. Tokia padėtis sudaro realias galimybes iškreipti šios draudimo rūšies esmę, o kartu – ir jos paskirtį.

Įstatymų leidėjas, nustatęs privalomąjį profesinės civilinės atsakomybės draudimą, turėtų įstatymo lygiu numatyti ir būtinas šios rūšies draudimo sąlygas bei tvarką, kuri įteisintų pačią sampratą, neleistų iškreipti draudimo rūšies paskirties, numatytų būtinų draudiminių įvykių sąrašą, nustatytų didžiausių draudimo įmokų bei mažiausių draudimo sumų ribas atsižvelgiant į kiekvienos profesijos ypatybes.

Įstatymų leidėjui taip pat reikėtų reglamentuoti ir savanoriškąjį profesinės civilinės atsakomybės draudimą nustatant svarbiausius draudimo sutarties kriterijus ir reikalavimus.

Šios privalomojo bei savanoriškojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo sąlygos ir tvarka turėtų būti įteisintos ne poįstatyminiais aktais ar atitinkamomis taisyklėmis, o įstatymo lygiu.

Išvados

1. Profesinės civilinės atsakomybės draudimas iki šiol nėra tinkamai sureguliuotas įstatymo lygiu, nors tai būtina dėl šių priežasčių:

- a) profesinė civilinė atsakomybė yra specifinė atsakomybės rūšis, kuri apima aibę bendrųjų ir specialiųjų teisės normų, o draudžiant šią atsakomybę papildomai atsiranda ir draudiminius santykius reguliuojančių teisės normų, todėl teisingai suformuluota samprata padės geriau ir tiksliau suprasti šios draudimo rūšies esmę;
- b) šios sampratos įteisinimas būtų privalomas visiems draudimo subjektams, todėl būtų išvengta teisinių problemų (taip pat ir ginčų) dėl šios draudimo rūšies aiškinimo kompetentingumo.

2. Būtina įteisinti ne tik profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratą, bet ir pagrindinius vartojamus specifinius terminus (pateikiant to termino sampratą) arba duoti nuorodą į kitą oficialų šaltinį, kuriame būtų aiškiai ir nedviprasmiškai pateikiama to termino sąvoka, apibrėžimas.

3. Įstatymų leidėjas, nustatęs privalomąjį profesinės civilinės atsakomybės draudimą, atskiru įstatymu turėtų detaliau nustatyti pagrindines šios draudimo rūšies nuostatas, jame įtvirtinant ir pačią draudimo rūšies sampratą, nustatant pagrindines sąlygas ir tvarką, pagrindinius kriterijus, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, ar konkretus įvykis turi būti laikomas draudiminiu įvykiu. Įstatyme reikėtų pateikti draustinių profesijų sąrašą, jas suskirstant į atskiras kategorijas pagal galimos profesinės rizikos dydį bei tikimybę. Vadovaujantis šiuo skirstymu, būtų įmanoma objektyviai nustatyti mažiausių draudimo sumų bei didžiausių įmokų

ribas. Savanoriškajam draudimui turėtų būti taikomi tie patys svarbiausi įstatymo reikalavimai, kaip ir privalomajam draudimui, išskyrus draudimo sumų bei įmokų apribojimus.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 1996.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. – Vilnius, 1999.
3. Valstybės žinios. 1996. Nr. 73–1742.
4. Huebner S. S. Property and Liability insurance. 1982.
5. Maksimaitis V., Maksimaitienė E. Draudimas Lietuvoje. – Vilnius, 1992.
6. Valstybės žinios. 1992. Nr. 28–810.
7. Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R., Šernius A. Draudimas. – Kaunas, 1999.
8. Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos 1998 m. sausio 7 d. nutarimo Nr. 3 13 punkto redakcija // Valstybės žinios. 1998. Nr. 5–109.
9. Lexikon der Wirtschaft Versicherung. – Berlin, 1976.
10. Schierenbeck H. Bank und Versicherungslexikon. – München, 1994.
11. Rejda G. E. Principles of insurance. – University of Nebraska, 1989.
12. AB „Lietuvos draudimas“ 1999 m. lapkričio 9 d. Bendrosios profesinės civilinės atsakomybės draudimo taisyklės Nr. 044.
13. Алексеев С. С. Об объекте права и правоотношения // Вопросы общей теории советского права. – Москва, 1960.
14. Брагинский М. И. Комментарий Гражданского кодекса Российской Федерации. – Москва, 1994.
15. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
16. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1985.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugpjūčio 27 d. nutarimas Nr. 659 „Dėl Lietuvos Respublikos profesijų registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1993. Nr. 42–876.
18. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius, 1995.
19. Civilinė byla 3K–3–398/1999.
20. Valstybės žinios. 1998. Nr. 64–1840.
21. Valstybės žinios. 1999. Nr. 59–1916.
22. Valstybės žinios. 1994. Nr. 63–1231.

Issue of professional third Party Liability Insurance Concept and Implementation of its Direct Purpose

S. Bulka

Stock Insurance Company „Lietuvos draudimas“

SUMMARY

The main attention is paid to a new, perspective type of insurance in Lithuania, i.e. to professional liability insurance. During the implementation of this insurance, a problem of indetermination of this type of insurance (no conception) is met. There is no legal unified conception of professional liability insurance, so there are no main evaluation criteria of this type of insurance.

Also the main terms of this insurance are explained, characteristic features of this type of insurance are distinguished as well as its definition is determined in the article. The author considers a problem of direct implementation of direct purpose too. According to the author, there is no guarantee of implementation of direct purpose of this type of insurance without legal conception of this type of insurance and other legal acts establishing the principle guidelines, terms of activity of

professional liability insurance. Also it is attempted to disclose the reasons of the problem and to determine the principle ways of their solving.

